

## Gundestrupkedlen, 150-50 f.v.t.

### Artikler

Gundestrupkedlen er et stort sølvkar fra jernalderen, der i 1891 blev fundet i en mose i Himmerland. Karret består af sølvplader, der er udsmykket med motiver, som formodentlig viser religiøse og mytologiske scener. Det præcise fremstillingssted for Gundestrupkedlen, også kendt som Gundestrupkarret, kan ikke fastlægges, men det er formodentlig udført omkring begyndelsen af vor tidsregning i et område, der i dag udgør Rumænien og Bulgarien. Gundestrupkedlen er et af de vigtigste arkæologiske fund i Danmark, og den kostbare kedel er i dag udstillet på Nationalmuseet.

### Bronzekedler i jernalderen

Prægtige bronzekedler var i århundrederne før og efter vor tidsregning i brug overalt i Europa, fra Middelhavsområdet i syd til Irland og Skandinavien i nord. De blev brugt ved festlige lejligheder og ved rituelle måltider, hvor indholdet af kedlerne, herunder måske alkoholiske drikke, blev fordelt til festens deltagere.



Ydersiden af en bronzekedel fundet i en mose ved Rynkeby på Fyn udsmykket med tyrefigurer og en gudfigur. De bevarede dele af indersiden viser bl.a. vildsvin. Foto: Nationalmuseet.

### Relateret indhold

#### A Artikler

- › Cimbrerne (kimbrerne)
- › Våbenofringen i Hjortspring Mose, ca. år 350 f.v.t.

#### Q Quiz

- › Periodequiz: Oldtiden, indtil ca. 800

#### M Mytedrab

- › MYTE: Kom cimbrerne fra Himmerland?

### Relaterede perioder

- › Jernalderen: Førromersk tid, 500 f.v.t. - 1 e.v.t.

### Emneord

Flemming Kaul  
førkristen religion  
jernalderen

### Om artiklen

#### Forfatter(e)

Flemming Kaul

#### Tidsafgrænsning

150 - 50

#### Medietype

Tekst

#### Sidst redigeret

20. maj 2017

#### Sprog

Dansk

#### Litteratur

Benner Larsen, E. 1995. Historien om det store sølvfund fra Gundestrup. Jysk Arkæologisk Selskab, Århus.

Jensen, Jørgen: Danmarks Oldtid. Ældre jernalder 500 f.Kr.-400 e.Kr, København 2006 (2. udgave).

Kaul, F. 1991. Gundestrupkedlen. Baggrund og billedverden.

Nationalmuseet, Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck, København.

Kaul, F., Marazov, I., Best, J. & de Vries, N. 1991. Thracian Tales on the Gundestrup Cauldron. Najade Press, Amsterdam.

I Danmark er der fundet flere kedler fra den sidste del af førromersk jernalder, dvs. århundrederne før vor tidsregning. Nogle kedler udgør en del af gravgodset i rige grave, mens andre er fundet i moser eller nedgravet på markante bakkeskråninger.

Rynkebykedlen fra Fyn og Bråkedlen fra Østjylland, udsmykket med tyrefigurer og billeder af guder, er fremragende eksempler på fremmede kedler, der efter en vis tids brug er blevet ofret og givet videre til højere magter. Begge kedler er fremstillet fjernt fra Danmark, nemlig hos et folkeslag, der i de antikke skriftlige kilder kaldes kelterne, formentlig i det nuværende Sydtysskland eller Frankrig.

I den tidlige jernalder blev kostbare kedler altså importeret fra Europa til det område, som senere skulle blive til Danmark. Men ingen af periodens værdifulde kedler kan måle sig med Gundestrupkedlen.

### **Fundet af Gundestrupkedlen i 1891**

Torsdag den 28. maj 1891 blev der gravet tørv i Rævemosen ved landsbyen Gundestrup nær Aars i Himmerland. Nede i bunden af den 2-2½ m dybe tørvegrav skar karlen Jens Sørensen de aflange tørv ud af tørvæggen. Pludselig stødte han på noget hårdt, og der viste sig en kant af metal i tørvæggen. De to andre, der arbejdede i mosen, kom og hjalp til. De gravede forsigtigt, og et stort sølvkar og sølvplader med forunderlige billeder dukkede frem.

Gundestrupkedlen var fundet!



*Rævemosen i Himmerland, som den ser ud i dag. Her blev Gundestrupkedlen fundet under tørvgravning i 1891. Foto: Kulturstyrelsen.*

### **Beskrivelse af kedlen**

Kaul, F. 1996. The Gundestrup Cauldron Reconsidered. *Acta Archaeologica* 66, 1995 (1996): 1-38.

Kaul, F. 2009. Indflydelser og kontakter i keltisk jernalder. I: Tollundmandens verden. Kontinentale kontakter i tidlig jernalder. Wormianum og Silkeborg Kulturhistoriske Museum, Silkeborg: 9-55.

Nielsen, S., Benner Larsen, E., et al. 2005. The Gundestrup Cauldron. *New Scientific and Technical Investigation. Acta Archaeologica* 76,2, 2005: 1-59.

Villemos, A. 1978. Hvad nyt om Gundestrupkedlen. *Nationalmuseets Arbejdsmark* 1978: 78-84.

### **Udgiver**

[danmarkshistorien.dk](http://danmarkshistorien.dk)

### **Eksterne links**

› [Nationalmuseets side om Gundestrupkedlen](#)

Gundestrupkedlen er enestående blandt alle de europæiske kedler fra denne tid. Sølvpladerne fremviser en billedrigdom uden lige. I højt drevet relief ser vi guder og gudinder, krigere og ryttere, slanger med vædderhorn, elefanter, løver og griffer. Alle disse motiver fører os ind i et fremmed univers langt fra den jyske mose, hvor kedlen blev nedlagt.

Gundestrupkedlen er efter alt at dømme fremstillet i Sydøsteuropa, i Rumænien eller Bulgarien, i århundrederne før Kristi fødsel. Billederne fortæller derfor om religiøse forestillinger fjernt fra Danmark.



*Gundestrupkedlen i sin helhed.* Foto: Lennart Larsen, Nationalmuseet.

Gundestrupkedlen vejer 8,885 kg og har en stor skålformet bund. På denne bund er anbragt 12 buede, rigt dekorerede sølvplader, syv yderplader og fem inderplader. Pladerne danner kedlens sider. De har været fastgjort til bunden og hinanden ved hjælp af jernrammer, der blev fastholdt af lodninger. En yderplade mangler, således at der oprindeligt har været i alt 13 plader. I bunden af kedlen ligger en rund plade, der gengiver en tyrekamp eller et tyredrab.

Pladerne afspejler stor håndværksmæssig kunnen. Det tynde sølvblik er drevet op til ansigter med en fremtræden og plastik næsten som egentlig figurkunst. Den markante tyrefigur på bundpladen udgør et håndværksmæssigt højdepunkt. Den er forsigtigt banket op til en højt hævet skulptur. Detaljer ved dyrenes pels, mønstre i menneskeskikkelsestøj samt bladornamenter er markeret ved punselslag. Forskellige områder på yderpladerne er forgyldte,

blandt andet nogle af gudefigurernes halsringe. Tre gudinder har fået deres bryster markeret ved forgyldning. Hele bundpladen er forgyldt.

### **Motiverne: guder, dyr, kampe og ofringer**

De mange plader synes hver især at fortælle en del af en mytologisk historie eller henvise til en bestemt guddoms funktionsområder. Mens hver yderplade domineres af en markant gudfigur med forskellige attributter, ses der på inderpladerne mere komplekse fremstillinger med større scener, hvor der sker noget.

En af gudinderne, der ses på en af yderpladerne, har antagelig at gøre med skønhed og frugtbarhed. Hun får nemlig ordnet hår af en lille hjælper. Ved hendes bryster ligger en mandsperson og et firbenet dyr, muligvis en hund. Kan dette motiv angive, at gudinden giver liv til både mennesker og dyr? En mandlig guddom kan opfattes som hendes modstykke. På hans bryst ses et monsterdyr med hoved i begge ender, måske en ulv. Hvert af hovederne bider et menneske over, så benene ligger lidt for sig selv. Det må være en guddom, der har med død at gøre.

På en anden inderplade ser man en tyreofring gentaget tre gange. Her er der nok en forbindelse til motivet på bundpladen, hvor en kvindelig kriger (brysterne er markeret) kæmper mod en gigantisk tyr. Tre hunde er hendes hjælpere. Kampens udfald synes givet. Tyren ligger halvt sammensunken og løfter hovedet, for sidste gang.

### **Kriggerpladen**

Blandt inderpladerne skal især den såkaldte krigerplade fremhæves. Nederst marcherer et kompagni krigere med skjold og spyd frem. I paraden indgår også en slags officer, idet han bærer en særlig fin hjelm prydet med en vildsvinefigur. Bag ham blæser tre mænd på den keltiske krigstrompet, *carnyx*. Øverst rider en deling ryttere afsted, anført af en slange med vædderhorn. Alle har særlige hjelmprydelser, bl.a. en rovfugl og et vildsvin. Helt til venstre står en kæmpeskikkelse, der dypper en person i noget, der kan være en kedel som Gundestrupkedlen.



*Krigerpladen fra Gundestrupkedlens inderside. Foto: Roberto Fortuna og Kira Ursem, Nationalmuseet.*

Der er naturligvis foreslået forskellige tolkninger af motiverne på denne plade. Der kunne være tale om optog i forbindelse med en menneskeofring, hvor et menneske bliver smidt i en hellig brønd. En anden tolkning, som bl.a. bygger på en kombination af vor viden om thrakisk religion og langt senere keltiske myter fra Wales og Irland, er, at rækken af fodfolk, der bevæger sig mod venstre, skal tolkes som krigere netop dræbt i kamp. De faldne krigere er i underverdenen; men de er på vej hen imod en mægtig guddom, der kan give dem et efterliv et andet sted end i underverdenen. Hunden foran kan forstås som en vogter af underverdenens port. De døde krigere står opmarcheret, i kø. Guddommen dypper dem én efter én i en genoplivelseskedel. De bliver dog ikke genoplivet som mennesker i den jordiske verden, men genopstår til et andet (himmelsk) liv, endda forfremmet til officerer (ryttere), som rider mod højre, dagens og lysets retning. De ledsages af den vædderhornede slange, som symboliserer forbindelsen mellem underverdenen og en anden verden ovenover. Det liggende træ kan opfattes som en slags horisontlinje, der markerer jorden med dens vækster. Under denne linje er underverdenen, over denne linje findes himmelen og det gode efterliv. I den virkelige verden kan Gundestrupkedlen selv have fungeret som en slags forløber for, hvad der kunne ske med den faldne krigere. Før et slag rørte krigerne måske ved væsken i kedlen eller drak af den. Hvis de skulle blive dræbt, så kunne de på kedlen se, hvad der ville ske efter døden, og behøvede måske ikke at frygte denne skæbne?

## De skjulte billeder

Kort efter år 2000 blev Gundestrupkedlen nøje undersøgt af konservator Erling Benner Larsen (1945-2016). Det lykkedes ham at finde seks hidtil oversete billeder ved at belyse pladernes bagsider med skrålys og gennemgå dem med lup.

Der er tale om små enkle 'stregtegninger', ridset i sølvet med en spids metalgenstand. Den fineste af tegningerne er en 4,4 cm høj mandsfigur set i profil, som blæser i et horn. Ud fra stregerne at dømme er der tale om et blæsehorn fremstillet af et horn. En stump af et tilsvarende horn ses ud for figurens mave. Der fandtes også to tegninger af hovedet af et kattedyr, måske en løvinde.



*En af de 'stregtegninger', konservator Erling Benner Larsen fandt i årene kort efter 2000. Foto: Flemming Kaul.*

Erling Benner Larsen foreslog som forklaring på de skjulte tegninger, at det er foreløbige skitser, der blev tegnet på sølvpladerne, før de egentlige motiver blev skabt. Skitserne blev lavet ved diskussioner mellem sølvsmedene om hvilke motiver, der skulle være på kedlen. I et glimt kan vi måske her stå bag ryggen af sølvsmedene og følge med i diskussionerne ved Gundestrupkedlens tilblivelse.

## Hvornår er Gundestrupkedlen lavet?

Det er ikke muligt præcist at datere Gundestrupkedlen. I forbindelse med de fornyede undersøgelser omkring år 2000 blev der fundet rester af bivoks i hulningerne bag pladernes relieffer. Det har været brugt som en slags understøttelse, når man forsigtigt bankede og punslede i sølvet. Kulstof 14-analysen viste dog ikke noget endegyldigt svar, idet dateringerne spreder sig over mange hundrede år. Formentlig er bivoksen blevet forurenset med andet materiale, som ikke kan isoleres kemisk.

Ved at anvende traditionelle arkæologiske metoder og se på de genstande, som er afbildet på kedlen, f.eks. hjelmene og skjoldene på krigerpladen, kan en datering komme nærmere. Ud fra kendskabet til de forskellige genstandes brugstid, så er Gundestrupkedlen formodentlig fremstillet mellem 150 f.v.t. og 50 e.v.t., bedst indenfor første halvdel af dette tidsrum.

## Hvor stammer Gundestrupkedlen fra?

I de mere end 125 år, der er gået, siden Gundestrupkedlen blev fundet, har forskerne ivrigt diskuteret, hvor den kan være fremstillet. Det er sikkert, at den ikke stammer fra det skandinaviske område. Nogle har peget på Gallien i Frankrig, andre har peget på Balkan, Rumænien eller Bulgarien. De forskellige opfattelser skyldes bl.a., at Gundestrupkedlen i sig selv er fuld af modsætninger.

Mange af de afbildede genstande peger i retning af kelterne. Det gælder den keltiske krigstrompet *carnyx*, og det gælder hjelmene og skjoldene gengivet på krigerpladen. På andre plader ser vi en særlig type halsring, som kan knyttes til de keltiske folk; men vi ser også en anden type halsring, som kun er fundet udenfor det keltiske område. Kelterne levede i århundrederne f.v.t. mange steder i det centrale og vestlige Europa. Der var keltere i bl.a. det nuværende Frankrig, Sydtyskland, Østrig, Ungarn, Slovakiet, Serbien og Italien. Så langt borte som i det nuværende Tyrkiet levede der keltere, kendt under folkenavnet galaterne.



*Detalje fra den såkaldte krigerplade fra Gundestrupkedlens inderside. Tre krigere blæser i et krigsinstrument af keltisk type, en carynx, hvad der angiver en forbindelse til den keltiske kultur. Foto: Flemming Kaul.*

Men der er noget, som peger i en anden retning end kelterne, nemlig Gundestrupkedlens stil og teknik. Den særlige raffinerede sølvsmedeteknik kendes kun hos thrakerne, der levede i det nuværende Bulgarien og Rumænien i århundrederne før vor tidsregning. Når man går ned i detaljerne bliver lighederne mellem Gundestrupkedlen og det thrakiske sølvsmedehåndværk slående. På en sølvkande fra Rogozen i Nordvestbulgarien ses en løve, der angriber en hjort. Løvens lange pels og manke er gengivet som et flammeligende mønster, mens kortere pels, især på hjorten, er gengivet som stregbundter. Samme stil og teknik findes på Gundestrupkedlen. På andre thrakiske sølvarbejder kan vi finde andre slående ligheder med Gundestrupkedlen.

De keltiske og thrakiske elementer i Gundestrupkedlen kan være vanskelige at forene. Dog må kedlen være fremstillet, hvor keltiske og thrakiske folk levede tæt sammen, nemlig i Sydvestrumænien eller Nordvestbulgarien. Når vi betragter



Gundestrupkedlens modsætninger, da er det en nærliggende tanke, at den kan være fremstillet i et samarbejde mellem de to forskellige folkeslag, keltere og thrakere. Den kan være lavet for at besegle en alliance af militær art, vendt mod de truende romerske hære, der i anden halvdel af 2. århundrede f.v.t. trængte frem fra Grækenland mod nord og nordøst. Historiske kilder fortæller, at keltere og thrakere blev allierede, da de stod overfor Romerrigets ekspansion på Balkan. I det lys var Gundestrupkedlen måske en alliance-kedel?

### **Hvordan kom kedlen til Himmerland?**

Gådefuldt er det, og gådefuldt vil det forblive, hvorledes tidens mest værdifulde kedel nåede til Himmerland fra fjerne egne. Hvad blev den brugt til her mod nord? Hvorfor og hvornår endte den i mosens mørke? Vi ved det ikke.

En ofte fremsat mulighed er, at det var kimbrenne, som bragte Gundestrupkedlen til Jylland. Ifølge romerske historiske kilder drog hærgende krigere, kimbrenne, fra Jylland eller fra det nordtyske område omkring 'Jyllands rod' mod syd omkring år 120 f.v.t. Kimbrenne drog plyndrende gennem Mellemeuropa, og i 113 f.v.t. tilføjede de en romersk hær et stort nederlag ved Noreia ved de østlige alper. Kimbrenne kan også have kæmpet mod thrakere og keltere nær det nuværende Serbien. Måske har kimbrenne dér taget Gundestrupkedlen som krigsbytte. En anden mulighed er, at kimbrenne indgik i en alliance sammen med keltere og thrakere vendt mod romerne. I så fald var Gundestrupkedlen ikke krigsbytte, men en alliancegave, som med hæder blev bragt tilbage til kimbrennes hjemland.

Forbindelsen til kimbrenne kan dog ikke være andet end en hypotese, selvom tid og steder for kimbrennes optræden på den store europæiske scene så nogenlunde svarer til tid og område for Gundestrupkedlens fremstilling. Idéen om, at kimbrenne var involveret i Gundestrupkedlens transport til Danmark, har dannet forlæg for flere skønlitterære værker af blandt andre Johs. V. Jensen (1873-1950) og Ebbe Kløvedal Reich (1940-2005).

Artiklen er udarbejdet i samarbejde med  
Nationalmuseet.



---

## Film om Gundestrupkedlen

*I denne video fortæller direktøren på Gottorp Slot, arkæolog og professor Claus von Carnap-Bornheim om Gundestrupkedlen. Filmen er lavet af Palabra/Blackbird for Kulturarvsstyrelsen i forbindelse med det danske EU-formandskab i 2012.*

DEL PÅ  FACEBOOK

DEL PÅ  TWITTER

SEND TIL  VEN

UDSKRIV 